

AZ EGYETEMI ELŐADÁSOK IGÉZETE

Takács Ádám: *A történelem igézete. Előadások a múlt, a tudás és az alkotás kapcsolatáról*

■ *Kontextus.* Takács Ádám *A történelem igézete* című kötete a METU Teória Pörcki Zsuzsanna által szerkesztett könyvsorozat második köteteként jelent meg. Egy, a pandémia alatti online oktatási időszakban megtartott előadás-sorozat lejegyzett és könyvvé alakított verziója ez a szöveg, mely úgy beszél múlt, múlthoz való hozzáférés és alkotás-művészet kapcsolatáról, hogy közben a rögzítési időszak történelemmé válására is folyamatosan reflektál. A METU képzési rendszerének megfelelően az egyetemi előadások tíz oktatási egységbe szerveződnek, így a gondolatmenetnek is tíz állomása, a kötetnek pedig tíz fejezete van, az egyes részek pedig magukon viselik az egyetemi előadás keretszerkezetét: megszólítások, elköszönések, illetve egy esetben a hallgatói megjegyzések-válaszok is benne maradtak a szövegben.

Értelmezés. A tudománytörténetben külön fejezetet lehetne nyitni azoknak az életműveknek, melyekben a nagy művek megszületése pedagógiai helyzetekhez kapcsolódott. John L. Austin *Tetten ért szavakja*, George Herbert Mead szociálpszichológiai munkái jól illusztrálják, milyen tudományművelési éthosz jellemzi azokat a gondolkodókat, akik az oktatási helyzetben találták meg azt a fókuszaltságot, mely a gondolatmenet strukturált kifejtéséhez szüksé-

ges. Ezeknél a példáknál általában hangsúlyozni szoktuk, hogy mindezen munkák a felsőoktatás eltömegesedése és kapitalista piaci modellre való átállása előtti időkből származnak. De asszociálhatunk olyan egyetemi előadás-sorozatokra is, mint a kötetben sokszor emlegetett Michel Foucault munkái (a Collège de France-on tartott előadásai), ahol az oktatási rendszer jelölt ki olyan előadói műfajt, mely a szóbeli előadástól az írott szöveg többszörösen reflektált koncentrációját várta el. Én nagyon elfogult vagyok ezzel a műfajjal kapcsolatban, s elfogultságom a könyvben felvetett kérdések horizontján is értelmezhető.

Úgy nőttem fel, hogy a tanítás, az iskola mindig jelen volt az otthoni beszélgetésekben, a családi szakmai mintákban. Imádtam iskolába járni, egészen egyszerűen nem tudtam értelmezni azokat az osztálytársaim, akik nem látták az iskola értelmét. Az egyetemnél izgalmasabb helyet meg egyenesen nem tudok elképzelni: emberek azért kelnek fel, s azért mennek be egy munkahelyre, hogy másoknak komplex gondolatokat adjanak át. Olyan másoknak, akik meg azért keltek fel és mentek be az adott intézménybe, hogy erre a gondolati komplexitásra rákapcsolódjanak. Ezért is vagyok nagyon kíváncsi minden egyetemi órára, mert azt gondolom, ott zajlanak a világ leg-

csodálatosabb emberi interakciói. *A történelem igézete* ezekbe az emberi interakciókba enged belelátni, s bár benne van az online oktatás rendhagyó és nem túlságosan szerencsés formája feletti sajnálkozás, mégiscsak értékeremtésre használja fel ezt a helyzetet. Úgyhogy azzal is kezdeném a könyv tartalmi bemutatását, hogy felhívnám a figyelmet arra, milyen performatívumai vannak az egyetemi oktatói szerepnek ebben a kötetben.

Az előadások hangneme a klasszikus frontális előadásokét idézi fel: Takács Ádám magázza hallgatóit, a szöveg úgy épül fel, hogy az egyes egységek elején és végén van interakciós helyzet, a gondolati egységeket azonban bevezetik olyan illokúciós formulák, melyek irányítják a gondolkodási tevékenységet. Ezek a jelzések az ideális hallgató trópusát hozzák létre – némi cinizmussal. Az előadó jelzi, hogy milyen gondolkodási tevékenységet lenne indokolt elvégezni adott problémakör követésekor, a beépített kiszólások azonban sokszor utalnak arra, az előadó nem bízik maradéktalanul hallgatósága elkötelezettségében.

A gondolatmenet a múlt, a történetiség és a történelem kortárs kultúraalakító szerepére kérdez rá, a címben megjelenő „igézet” metafora erre utal, az alcím pedig a múlt, a tudás és az alkotás hármas horizontjára helyezi el az érintett kérdésköröket. A féléves gondolatmenet íve a történetiség kortárs kultúrában betöltött szerepétől a történelem és a múlt instrumentálizálásának negatív, illetve a kritikai gondolkodás eszközeként való használatának pozitív forgatókönyvéig vázolja fel a múlt kortársiaságának összetett kérdését. Az első fejezet kijelöli a történeti dimenzi-

óban értett kortárs kultúra nyugati világra jellemző paramétereit, s ezzel nagyon szimpatikusan bekerül a szövegbe a nyugati perspektíva relativizálásának alakzata, mely utalásszerűen több fejezetben is ott lesz, de masszívan az ellentörténelmeket tárgyaló 9. fejezetben jelenik meg ismét. A második fejezet a történelem használatának három paradigmáját vázolja fel, a szaktudományosat, az emlékezetközösségit és a politikait. Ez a második fejezet fekteti le azokat az alapelveket, melyek az utolsó fejezet történelemhasználati tedd-ne tedd eligazítóját értelmessé teszik. A harmadik és hetedik fejezetek a történelemcsinálás vagy a történeti látásmód egy-egy központi problémáját járják körül. A harmadik arra kérdez rá, hogyan tudunk hozzáférni a múlthoz, erre milyen technikák, eszközök, társadalmi gyakorlatok alakultak, s míg leginkább az archívumképzés jelenségét akarja megérteni a fejezet, bevezeti a következő négy egység problémakörét is. A negyedik fejezetben a tér-idő összefüggés múltérzékelésben betöltött elméleti-módszertani szerepét értjük meg Fernand Braudel, George Kubler, Michel Foucault és David Harvey munkái alapján, s itt is érzékelhető a gondolatmenet előre- és visszautaló építkezése, ugyanis a térbeli fordulat előrejelzi a következő fejezetekben megjelenő nyelvi és képi fordulat tudománytörténeti fontosságát. Az ötödik fejezet történelem és elbeszélés szükségszerű összekapcsoltságának jelenségét járja körbe a nyelvi fordulatból kinövő narratív fordulat következményeit taglalva. Ez az a fejezet, melyben egy eladó-hallgatói interakció követhető: az előadás utolsó etapja előtt elhangzik a visszacsatoló kérdés, mennyire

volt érthető az előadás, erre három hallgatói válasz érkezik, s nem lövöm le a poént, a harmadik az, mely értékelő mozzanatot is tartalmaz, illetve az olvasó leginkább itt érzékelheti azt is, milyen humorra hagyatkozik az előadó. A hatodik fejezet egy, a korábbiaknál evidensebben filozófiai jellegű kérdésselvetést jár körül: milyen tartalommal tölthető fel a történeti tapasztalat, milyen tudományos és tapasztalati keretei lehetnek a fogalomnak, hogy aztán a hetedik fejezetben a vizualitás kortárs kultúrát és történetiséget alakító komponenseire kérdezzen rá. Be kell valanom, hogy számomra ez a 7. fejezet volt az, melyben azt éreztem, hogy az érvelés tere a korábbiakhoz képest beszűkül. Erre a szöveg is figyelmeztet, amikor sarkos megállapításokat tesz a történeti film és a dokumentumfilm történetiség-tapasztalatban játszott szerepéről, s elismeri, hogy ezek a megállapítások egyéni véleményt tükröznek. Ennek ellenére úgy érzem, hogy az a kultúrkritikai távlat, mely megszólal ezekben a mondatokban, pedagógiai szempontból nem produktív, mert pontosan azt a területet diszkreditálja, mellyel a hallgatóság a leginkább rá képes kapcsolódni az előadások problematikájára. Ugyanitt éreztem azt is, hogy a képi fordultnál hivatkozott első szerző, W. J. T. Mitchell bemutatása enyhén pontatlan, ugyanis a nála megjelenő képi átpolitizáltság kifejtése nem történik meg, s annak mélységét szem elől téveszti a bemutatás. A nyolcadik fejezet történelem és művészet viszonyát tárgyalja az idő/időhöz való viszony megértésének horizontján, s néhány műalkotás-elemzés is bekapcsolódik itt az érvelés menetébe, majd megjelenik a *cultural studies*,

illetve Gilles Deleuze munkásságának érzetegység és érzetstruktúra vonatkozása, mely átvezet a kilencedik fejezet ellentörténelem-konceptióihoz. A történelem átpolitizáltságának többször érintett problémáját itt az újrakeretezés két radikális hagyománya, a nőtörténelem és a posztkolonializmus ilusztrálja. Az utolsó fejezet a történelem hasznosíthatóságának többféle modelljét járja körül – azzal a konklúzióval, melyet a kötet fülszövege Nietzsche nyomán kiemel: „a történelmet az élet céljából tanulmányozzuk”. Ezekben az előadásokban a hallgató azt sajátíthatta el, hogy a történeti odafordulás gyakorlása a nehezebb utat jelenti, a „jelen kritikai történetét”.

Miközben az olvasó végigmegegy a szöveg lebilincselő gondolatmenetein, természetesen folyamatosan azon gondolkodik, melyen is az a tanár, aki így, ilyen előadásokat tart, szeretne-e ott lenni ezeken az órákon, hogy érezné magát? Ilyen szempontból is nagyon merész és vagány gesztus egy ilyen kötetet kiadni. Erre a kérdésre két válaszelemet adok, s az olvasó majd kísérletezhet a saját válaszával. Az egyik személyes válasz. Végeztem filozófia szakot is (bár *outsider* maradtam ezen a tudományterületen), s ami az én karteziánus gondolkodási stílusom számára mindig is nagyon fura maradt a filozófiában, az a gondolatmenetek logikája, hogy mi miből következik éppen ott, ahol. Tudom, hogy a filozófia sokak szerint éppen ennek a problémakörnek a tudománya. Ennél a gondolatvezetésnél számomra éppen az volt a lefegyverző, hogy jól láttam a haladási irányt, s ez talán a kötet legnagyobb pedagógiai erénye. A másik elem pedig egy következő felhívás az olvasóhoz. Amíg a nem

zavarba ejtően széthivatkozott, de a kérdéskör legjelentősebb gondolkodóit felvonultató előadásszövegeket olvastam, folyamatosan figyeltem azokat az értékelő megjegyzéseket, melyek egy-egy szerző neve mellett felmerültek. Most ezeket nem fogom itt felsorolni, de figyelje majd meg a mindenkori olvasó is, hogy az előadó milyen kánont képez meg ebben az előadás-sorozatban, s ki az az egyetlen szerző, akinek munkáját a „parádés” jelzővel illeti.

Kritika. A recenzió tematikus felépítését is a könyvből tanultam: a történetírás forrásfeltár, forráskritikát végez, kontextust épít-értelmez, majd a kritikában nyeri el legitimitását. Számomra a leginkább

hiányzó eleme az érvelésnek a média szerepének kiiktatása és kizárólagos negatív megidézése. Pedig amikor a múltat a jelen kritikai történetének horizontján olvassuk, nem tekinthetünk el a jelent keregető legfontosabb társadalmi gyakorlat, a médiaműködés szerepétől, még akkor sem, ha társadalmi szerepét kizárólag károsnak értékeljük. Lehet, hogy csak tíz előadásból állt a félév, de én egy tizenegyedik órát, mely a média és történetiség viszonyát tárgyalta volna, nagyon szívesen meghallgattam volna.

Végül pedig ne felejtjük el, mennyire fontos történeti forrás lesz ez a könyv a pandémia alatti egyetemi oktatás totális történetéhez.

Keszeg Anna

